

Vajda András

A Maros megyei tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények jelenkori használata¹

Romániában a 20. század második felében egy elég intenzív, többnyire helyi kezdeményezésen alapuló néprajzi gyűjtőhullám indult meg, melynek nyomán számos tájház, néprajzi-helytörténeti gyűjtemény és tájszoba jött létre a megyei/városi múzeumok, helyi önkormányzatok, iskolák vagy művelődési otthonok és a történelmi egyházak védőszárnya alatt. Az 1989-es rendszerváltást követő időszakban pedig újabb múzeumalapítási hullámoknak lehettünk tanúi. Ezzel párhuzamosan pedig több szakmai szervezet (Krizsa János Néprajzi Társaság, Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont) rendezett a falumúzeumokkal kapcsolatos szakmai tanácskozásokat, fórumokat.

A Maros megyei helyi kezdeményezések mindenféle szakmai támogatás és ellenőrzés nélkül valósultak meg. Ez nemcsak azt eredményezte, hogy a létrejött gyűjtemények minőség szempontjából nagyon változatosra sikeredtek, hanem azt is, hogy napjainkig nem rendelkezünk megbízható adatokkal ezek számát, állapotát, tárgyállományát, jogi státusát és helyi használatát illetően.

Jelen tanulmány a Maros megyei magyarok által lakott településeken létrejött falumúzeumokat és helytörténeti gyűjteményeket mutatja be, átfogó képet nyújtva a falusi környezetben működő múzeumok, gyűjtemények jelenlegi állapotáról, valamint a gyűjtemények kistérségi szintű eloszlásáról. Emellett a helyi múzeumok és gyűjtemények működéséről és a helyi társadalomra tett hatásáról közöl adatokat, végső soron a 20. századi romániai falusi környezetben élő magyar lakosság múltához és hagyo-

¹ A jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatást a Magyar Tudományos Akadémia Domus Programja támogatta.

mányaihoz való viszonyát, önreprezentációs és identifikációs technikáit teszi láthatóvá, mentalitástörténetéhez szolgáltat adatokat.

A fentiek figyelembe vételével az elemzés során a népi kultúra tárgyainak és az ezeknek helyet adó helyi gyűjteményeknek a létmódjára, helyi használatára figyelek. Azt vizsgálom, hogy ezek az intézmények milyen szerepet játszanak a helyi örökség ápolásában, valamint az örökségalkotás folyamatában. Hogyan válnak a helyi örökségipar részévé és a kulturális örökség emlékhelyeivé/emlékházaivá. Milyen (meg)emlékezési rítusokat hoznak létre, illetve melyekben vesznek részt. A gyűjtemények létrejöttének folyamata, a gyűjtemények szerkezete, valamint a gyűjtemények státuszának meghatározása mellett azok funkcióira és használatukra, valamint a használók habitusaira helyezem a hangsúlyt. Újrafogalmazva a kérdést, azt vizsgálom, hogy milyen képet őriznek a Maros megyei magyarság népi kultúrájáról a falumúzeumok és helytörténeti gyűjtemények, és ennek mi a szerepe a helyi közösségépítés folyamatában?

Elméleti keret

1. Hermann Bausinger mondja azt, hogy a *horizont elmozdulása/felbomlása* következtében kerül sor a tér újraértékesítésére, a helyek felfedezésére. Ez a folyamat hozta magával a szülőföld mai fogalmának elterjedését és szülőföld fogalmát tartalommal telítő szimbólumok kialakulását is. A szerző azt hangsúlyozza, hogy a manapság megrendezett számtalan helyi évforduló már létrejöttével is visszautal a helyi történelemre (Bausinger 1995: 81–83). Ezeket az eljárásokat, melyek a helyi történelem és hagyományok lehorgonyzásra szolgálnak Pierre Nora az *emlékezés helyei* fogalmával írja le. Létrejöttüket azzal indokolja, hogy az emlékezetnek nincs már valódi közege (Nora 2010: 13). Jan Assmann az emlékezet térbeli és időbeli kötöttségei mellett annak konkrét mivoltára hívja fel a figyelmet. „Az eszméknek érzékelhető alakot kell ölteniük – mondja – ahhoz, hogy bebocsátást nyerjenek az emlékezetbe.” Erre használja az *emlékezés alakzatai* fogalmát (Assmann 1999: 38–39). A horizontok határolta tér leírásához Arjun Appadurai a lokalitás fogalmát használja, aki szerint „a lokalitás mindenek előtt kapcsolatokat és kontextusokat, és nem fokozatokat vagy térbeliséget jelent. Összetett fenomenológiai minőség, melyet a társadalmi közvetlenség érzete, az

interaktivitás technológiái, és a viszonylagossá vált kontextusok közti kapcsolatsor hoz létre.” (Appadurai 2001: 3).

A tér, a térelemek, a tárgyak és tárgyi rendszerek lokalizálódásának egyik lehetséges módja, hogy a fizikai tér – a lokális közösségek életterének – kitüntetett pontjain közös megegyezés és kollektív interpretáció eredményeként jelentéssel telített csomópontok, emlékpontok szerveződnek (Tóth G. 2009: 9). Ilyen csomópont a település textúráján belül a múzeum is. A tárgyaknak ugyanis kitüntetett hely kell ahhoz, hogy az emlékezés asszociációs médiumaiként működni tudjanak (uo.).

2. Az örökség-paradigma megjelenése Kelet-közép Európában az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz kapcsolható, de a fogalom az 1970-es évektől egyre jelentősebb mind a tudományos, mind a politikai diskurzusokban.² Ez összefüggésben áll azzal a kulturális fordulattal bekövetkezett léptékváltással, mely során a kisközösség is legitim kutatási kategóriává vált (a társadalom, mint képzelt közösség mellett), és ezek is elkezdték kidogozni saját örökségüket. Így válik a falumúzeum az örökségképzés részévé, a múlttal való együttélés tudatosításának jelzőjévé. A helyi közösség, miközben megalkotja a múltat, annak maradványaiban magára ismer. Ezáltal a 20. századi jövőorientáltságot az autentikus múlt maradványait még őrző jelen kultusza, a *prezentizmus* váltotta fel (I. Hartog 2006). Ez a helyi kultúra értékeit őrző falumúzeumokat egy tágabb kontextusba helyezi. Olyan örökségtermékként látatja, mely szükséges az ember valahová tartozás-érzésének fenntartásához, hiszen – mint Löwenthal mondja – az örökség élteni a közösséget, a ma embere elvont eszméket az örökség nyelvén képes kifejezni, életbe tartani, megélni és továbbadni (I. Husz 2006). A múzeum ugyanakkor egyfajta „színpadként” háttérrel szolgált az azoknak a cselekvéseknek, eseményeknek, melyek fontos szerepet töltenek be az örökség- és identitásképzés folyamatban.

3. A múzeumok a racionalizmusba vetett hiten alapulnak, az embernek azon vélt/vágyott képességén, hogy megszerezni tudja az őt körülvevő és a belőle fakadó jelenségeket és tárgyakat, és ezzel mintegy uralja a világot (Ebli 2009: 13). Emellett a múzeumalapítási/-bővítési tevékenység során a válogatás az archaizálás és az idealizálás szándékával párosul (I. Fejős

² A témához, a teljesség igénye nélkül lásd György–Kis–Monok 2005, Fejős 2005: 41–48, Fekete 2005: 101–116, Husz 2006: 61–67, Paládi-Kovács 2004: 1–11, Sonkoly 2005: 16–22, 2009: 199–209, Frazon 2010/file.

2003: 123). A múzeumi megőrzés révén – írja Gazda Klára – a tárgyak metamorfózison mennek át: eredeti eszközfunkciójukat elveszítik, és helyette múzeumi formációs folyamatok tárgyaivá válnak [...]. Jelfüncióik átalakulva élnek tovább [...]. Az önmaguk pusztá fizikai mivoltából is értelmezhető jelentéseik továbbélnek, az eredeti kontextusból származók elvesznek, az új információkból eredők hozzáadódnak (Gazda 2008: 17).

Tájházak és néprajzi gyűjtemények Maros megyében

A kutatás első szakaszában 35 településről 39 falumúzeumot sikerült adatolni. Továbbá 4 olyan esetet (Szentgerice, Héderfája /2/ és Erdőszentgyörgy) is rögzítettem, ahol a helyi elit részéről létezik a múzeumalapítás intenciója.

A kutatás során azonosított múzeumok/gyűjtemények megoszlása néprajzi tájegységenként a következő képet mutatja: 6 múzeum (Andrássy telep, Csittszentiván, Marossárpatak, Mezőpanit, Mezőfele és Vajdaszentivány) a Mezőségről származik. A Maros mentéről 6 gyűjteményről tudunk: Marosvécs (2), Magyaró, Marosjára, Nagyernye és Sáromberke. A Nyárad mentéről 11 (Backamadaras, Geges, Jobbágytelke /2/, Kisadorján, Mikháza, Nyárádszentbenedek, Nyárádszentimre, Nyárádszentsimon, Székelybó és Vadasd), a Kükküllő vidékéről pedig 12 (Dicsőszentmárton, Fehéregyháza, Havadtó, Kibéd, Kiskend, Kükküllődombó, Kükküllőpócsfalva, Magyarózd, Magyarsáros /2/, Makfalva és Székelyvécke) múzeumról van tudomásunk. Emellett itt kell megemlítenünk, hogy Marosvásárhelyen, az 1 Számú Általános Iskolában Asztalos Enikő alapított az 1970-es években néprajzi szakkört, melynek keretében 7 megye 91 településéről összesen 430 tárgyból álló iskolai néprajzi gyűjteményt létesített.

A kiállítás témáját figyelembe vevő tipológiai osztályozás szerint a múzeumok között három irodalmi emlékház is található. Ezek a fehéregyházi Petőfi Sándor Emlékház, a magyarózdai Horváth István emlékház és a marosvécsi Kemény János emlékszoba. A többi pedig különböző épületekben található, alapvetően néprajzi jellegű kisebb-nagyobb múzeum vagy néprajzi gyűjtemény.

A Ludas mellett található Andrássy telepen először az 1970-es évek elején, Szekeres Adél történelem szakos tanárnő kezdeményezte az első faluszoba kialakítását. 1972-ben alakított a diákok számára történelem

szakkört, melynek keretében néprajzi gyűjtést is szervezet, igyekezett megismertetni a diákokkal a falusi életmódot és lakáskultúrát. A szakkörbe járó diákok által összegyűjtött tárgyak csekély számát a hozzájuk rendelt információk alapossága ellensúlyozta. A gyűjtemény használati eszközöket nem tartalmazott, ezek ugyanis ebben az időszakban még használatban voltak. Miután Szekeres Adélt áthelyezték az 1990-es tanévtől a Marosludasi 1. Számú Általános Iskolába az Andrassy telepen létrehozott tárlat is elkallódott (Tóth 2012: 19–21).

Újabb múzeumalapításra 2008-ban került sor a telepen. Ekkor Kali Tünde református segédlelkész, aki magyar–néprajz szakos diplomával is rendelkezik, az *idősek vasárnapja* alkalmával arra kérte a híveket, hogy hozzák el régi, nagyszüleiktől rájuk maradt tárgyaikat, hogy ebből kiállítást rendezzenek be a templom tanácstermében. A kiállítás sikerén felbuzdulva döntött úgy a lelkész házaspár, hogy falumúzeumot hoznak létre. Több, a tárgyak gyűjtésére vonatkozó felhívás követte egymást, illetve ezzel párhuzamosan lépéseket tettek az időközben megszűnt iskola termékének megszerzése érdekében.

A múzeum berendezésekor arra törekedtek, hogy tematikus sarkokat alakítsanak ki: a szövéshez és fonáshoz tartozó eszközöknek, a tisztálkodáshoz tartozó kellékeknek, de a katonaéletnek is külön sarkot szenteltek. A vetett ágy mellett, a központi részen pedig az asztal és mögötte a felnyitható padláda lett elhelyezve. A múzeum átadására a magyar napok alkalmával került sor (Tóth 2012: 21–22, Nánán 2012: 33–35).

A Mezőpanithoz tartozó Csittszentivánon Székely Erzsébet iskolaigazgató rendezett be didaktikai céllal néprajz kiállítást az iskola két üresen álló teremében. Mezőfelében pedig Fekete Gyula rendelkezik egy néprajzi tárgyakat tartalmazó magángyűjteménnyel, melyet a településre látogatók számára is megmutat.

A Maros jobb partján, Marosvásárhelytől mintegy 16 kilométerre fekvő Marossárpatakon hosszas tervezgetés után jött létre néprajzi múzeum helyi értelmiségiek összefogásával. A gyűjtést és a múzeum berendezést Berekméri Edmond tanító, Mózes Sándor magyartanár és Módi Attila mérnök (akkor még egyetemista) végezte. A gyűjtés során szekérrel járták a falu utcáit, így gyűjtötték össze a faluból a tárgyakat. Az összegyűjtött anyagot rendszerezték és lenolajjal lekenve állították ki. A gyűjtemény számára a helyi tanács a település központjában egy 19. század végén épült házban biztosított helyet. Az avatóünnepségre 2007 szeptemberé-

ben került sor, melyen több mint 200 személy vett részt. Beszédet mondott Barabás László tanár, néprajzkutató, valamint Berekméri Edmond az alapítók részéről. A kiállított tárgyak között a vidéki élet szinte összes kellékével találkozunk a látogató: a szilvaíz-kavarótól a leventepuskáig, a szövéshez-fonáshoz szükséges eszközöktől a kovács-, kádár- és asztalos-mesterség régiségszámba menő darabjaiig szinte minden megtalálható. Emellett régi fényképek, családi iratok is kerültek a néprajzi múzeumba, közöttük egy 1893-ból származó leszerelő levél.

A tisztaszoba berendezését egy közel 100 éves bútor díszíti, de sikerült megszerezni néhány bútordarabot, amely egykor a Teleki-kastélyban volt elhelyezve. Itt látható kiállítva a marossárpataki férfi- és női viselet, számos varrottas, szöttes és háztartási eszköz. A múzeumról a megyei napilapokban is készült beszámoló, a település újságában pedig több írás is született a múzeumról. A település honlapja szintén tartalmaz pár soros leírást és 17 fényképet róla.³

A táncairól híres és évtizedes múltra visszatekintő tánctáboráról híres Vajdaszentiványon Nagy Erika iskolaigazgató irányításával rendeztek be a diákok által a faluban végzett gyűjtés nyomán összegyűlt tárgyakból néprajzi múzeumot 2000-ben, a barokk stílusban épült Zichy kastély oldalszárnyának két helyiségében. A belső teremben 20. század elejét idéző szobát rendeztek be, ahol a csaknem százéves bölcső mellett kanapé, asztal, székek és szövőszék is található. Emellett konyhasarok kályhával, tálással és edényekkel. Ugyanakkor láthatók még itt különböző kézimunkák, varrottasok is. A külső, kis teremben a kender megmunkálására szolgáló különböző szerszámok vannak kiállítva: tiló, gereben, héhel, fonógép, csörlő, tekerő. A múzeumban, az asztalokon sok régi, az egykori nép- és katonaviseletet megörökítő fénykép, valamint néhány régi könyv (pl. Biblia 1930-ból) van kiállítva. A vajdaszentiványi múzeumról a megyei sajtóban több tudósítás is készült és egyes útikalauzokban is megjelenik.

Marosvécsen egyszerre két múzeum is található. A báró Kemény János emlékház 2005-ben, a III. Helikoni Leszármazottak Találkozója alkalmából nyitotta meg kapuit. A kiállítás a vár közelében, a családnak vissza-szolgáltatott épületben található. A kiállított Kemény hagyaték mellett a helikonista írókhoz kapcsolódó emléanyag is itt kapott helyet. A refor-

³ <http://marossarpatok.mindenkilapja.hu/gallery/19796853/renderimages/17292306/neprajzi-muzeum>

mátus egyház a falu egyik legrégebbi épületébe, az 1930-ban épült egykori kántori lakásban hozott létre tájházat. A régi bútordarabok mellett edények és egyéb háztartási és háztáji eszköz, varrottasok, régi fényképek kerültek kiállításra az egyházközség hívei által felújított ház két termében. A tájháznak sajátos hangulatot ad, hogy a tájházban helyi népviseletbe öltöztetett, ember nagyságú szalmabábok is ki vannak állítva, az élő múzeum hatását keltve.

Ugyanakkor itt kell megemlítenünk, hogy a Kemény család által viszszaadott malomban a család egy malomipari múzeumot szeretett volna létrehozni, ez a terv azonban nem valósulhatott meg.

A magyarói tájházat 2012-ben Kocsis Zoltán vállalkozó és felesége, Brigitta hozta létre. A tájház a régi falusi házakra jellemző jellegzetes szobabelsőket mutatja be. Emellett a házaspár felvásárolta a faluból a padlásokon porosodott régi tárgyakat, a földművelés és állattartás eszközeit, a régi viseletdarabokat. A tájház létrehozása a faluturizmus fellendítését célzó beruházás részét képezte, a család ugyanis panziót működtet a településen, és a tájház az ennek helyet adó telken található régi parasztházba került berendezésre.

A Marosvásárhelyi 1. Számú Általános Iskolában Asztalos Enikő magyar szakos tanárnő és amatőr néprajzkutató az 1970-es években alakított néprajzi szakkört, melynek keretében az ország 7 megyéjének 91 településéről 430 tárgyból álló iskolai néprajzi múzeumot hozott létre (Asztalos 1998: 10). A gyűjteményt jegyzi a tájházak kérdésével foglalkozó Kriza János Néprajzi Társaság 1999/3–4. értesítője (42. old.), jelenlegi helyzetéről azonban nem sikerült adatokat szerezni.

Erdőcsinádon Lukács Szilamér, református lelképásztor 2000-ban rendezett be néprajzi múzeumot. Nagyvernyében a helyi iskola pedagógusai gyűjtöttek össze az 1970-es években néprajzi tárgyakat és állították ki az iskola egyik termében. Az iskola többrendbeli felújítása során azonban a gyűjtemény elkallódott.

A Sáromberki Néprajzi-Falutörténeti Múzeum a faluközpontban, a református templom mellett található egykori felekezeti iskola és tanítói lakás két termében kapott helyet, melyet 1824-ben, atyai meghagyásra Teleki Ferenc építtetett a közösség számára. A múzeum 2003. augusztus 30-án nyitotta meg kapuit, az épület felújítását, valamint a kiállítás létrehozását az Illyés Közalapítvány támogatta. A múzeum tárlata a sáromberki református egyház gyülekezeti termében 2001 októberében megrendezett

helytörténeti kiállításához szervezett gyűjtés alkalmával előkerült tárgyakból jött létre. Ezt az anyagot 2003-ban, a múzeum létrehozásakor újabb tárgyakkal gazdagították. A múzeum anyaga az elmúlt években folyamatosan gyarapodott, elsősorban a település lakosainak adományai révén.

A múzeum Sáromberke hagyományos népi kultúrájának tárgyi emlékeit mutatja be. Az épület keleti oldalán található tornácban a gazdasági élethez kapcsolódó tárgyak sorakoznak. Az első, kisebbik teremben kaptak helyet az egyház és az iskola történetével, valamint a Teleki családdal kapcsolatos tárgyak, dokumentumok és korabeli fényképek. A második, nagyobbik teremben kerültek elhelyezésre a település hagyományos (népi) kultúrájának tárgyi emlékei. A kendermegmunkálás és a szövésfonás eszközei mellett néhány, az egykori lakásbelsőket díszítő textília, olajlenyomat, korabeli cserépedény, a népi kultúra írásos emlékei és a két világháború tárgyi anyaga vannak kiállítva. A kiállítást számos korabeli fénykép teszi hangulatosabbá, hitelesebbé. A múzeumról említést tesz néhány turistaoldal, útikalauz, tájház kataszter, illetve az erdélyi tájházokról szóló tanulmányokban is szerepel. Emellett a helyi ifjúsági egyesület honlapja részletes leírást is közzétesz róla. Nem véletlen tehát, hogy a múzeumot a helyi és a környékbeli iskolások mellett turisták is gyakran látogatják. A múzeumról a megyei lapok több alkalommal is készítettek riportot, beszámolót.

Marosjárában 1962-ben alapított néprajzi múzeumot a Vízny László kúrián Nagy Zoltán iskolaigazgató. A ház mára már nem létezik, a kommunizmus utolsó éveiben dúló épületbontás áldozatává vált, és vele együtt a gyűjtemény is. Az alig néhány évig működő falumúzeumban érmék, cserépkannák és -korsók, cséphadaró és egyéb munkaeszközök kaptak helyet. 2004-ben, az első falutalálkozó alkalmával Szabó Mária-Magdolna néprajzi kiállítást szervezett, ahol az ízlésesen berendezett teremben a legrégebbi tárgy egy 1848-ból származó virágos váza volt. De volt a kiállításban 1856-ban készült süteményes tányér, 1893-beli menyasszonyi ruha és vállkendő, 1930-ból származó elsőbálozó ruhája, 1900-ban varrt fehér abrosz, 1890-ből származó szövőszék, 1906-ból való fonógép, 1910-ben készült fateknő, kenderéhelők, csörlők, motolla, korsók, kannák, asztalosszerszámok és gyalu is. A kiállítást a szervező férje dédszüleinek 1890-ban épült házába szeretné beköltöztetni és azt múzeummal alakítani.

A backamadarasi múzeumot az 1990-es évek elején Albert Buzási József tanár hozta létre helyi gyűjtésből. A Nyárad mente leggazdagabb

gyűjteménye, ahol a gazdasági és háztartási eszközök mellett a két világháborút megjárt helyi férfiak tárgyi emlékei, a családi fényképek, levelek, régi pénzérmekek szintén megtalálhatók. A gyűjteménynek az iskola egyik terme, a volt moziterem ad otthont. A múzeumot a helyi iskola és óvoda gyermekei gyakran látogatják, itt ismerkedve a múlt tárgyaival. A múzeum körül kézműves táborokat, tevékenységeket és néprajzi vetélkedőket is szerveznek. A múzeum szerepel az erdélyi turizmust népszerűsítő online és írott útikalauzokban, emellett fenntartói két szerényebb szórólapot is készítettek róla az elmúlt években. A múzeumból, valamint a benne zajló tevékenységről a megyei sajtó több alkalommal is cikkezett.

Gegesen László János nyugdíjas magyar szakos tanár hozott létre az elmúlt év során a helyi iskola egyik termében néprajzi múzeumot. A múzeum ünnepélyes átadására ez évben, az egyházközség által szervezett falutalálkozó alkalmával kerül majd sor.

Jobbágytelkén a 2000-es években két múzeumot is létrehozta. Az egyiket 2005-ben a katolikus egyház által visszakapott egykori rendelőintézet négy termében rendezték be. A gyűjtemény a helyi viseletdarabok, a falusi gazdálkodás és háztartás eszközei mellett olyan „érdekességeket is tartalmaz, mint egy, az 1848-as forradalom és szabadságharc idejéből származó lőfegyver, vagy a második világháború alatt, a frontról hazaküldött csipketerítőt imitáló levél. A gyűjtemény ugyanakkor jelentős számú régi (18–19. századból való) könyvet és egy kisebb pénzgyűjteményt is tartalmaz. A másik múzeumot a 2008-ban bejegyzett Jobbágytelki Kulturális Egyesület hozta létre az ország határain túl is ismert Balla Antal⁴ (Anti bácsi) emlékére. A Balla Anti házában berendezett tájházat 2009. június 21-én nyitottak meg ünnepélyes keretek között. A település központjában található oldaltornácós ház őrzi a Felső-Nyárad építészeti sajátosságait, bár a telek elején még Balla Antal által felállított, zöldre festett székelykapu nem jellemző a vidékre. A berendezés a 20. század közepét követően meghonosodott falusi lakáskultúrát jeleníti meg. Az eredeti berendezések és Balla Antal egyéb személyes tárgyai mellett a településről és Jobbágytelki Népi Együttesről készült archív felvételek tekinthetők meg.

⁴ Balla Antal 1926. június 16-án született Jobbágytelkén, 1945-től a Jobbágytelki Népi Együttes megalapítója és vezetője volt, aki nagy hangsúlyt fektetett a helyi hagyományok ápolására. Gyermekei nem lévén maga rendelkezett úgy, hogy házat múzeumi célokra használja fel a falu kulturális egyesülete.

A múzeumnak önálló honlapja van. Emellett a megyei sajtó is több alkalommal cikkezett róla. Néhány kulturális és turisztikai érdekeltségű internetes portálon szintén említik.

Kisadorjánban a *Focus Eco Center* működtet *Környezetvédelmi Információs és Fejlesztési Központot* az egykori iskola épületében, ahol a résztvevők a hagyományos kultúra környezetbarát tárgyi emlékeivel is megismerkedhetnek.

Mikházán a helyi tanács kezdeményezésére és a megyei hatóságok támogatásával jött létre 2009-ben a Nyárad mente egyik sajátos kulturális intézménye, a *Mikházi Csúrszínház*, melynek Szélyes Ferenc színész lett az elnöke. A csúrszínház körül nyaranta szervezett megszervezett kulturális programok részeként néprajzi kiállításra is sor került,⁵ s a szervezőknek tervezik egy néprajzi múzeum létrehozását is a falu központjában található és az egyház tulajdonát képező 20. század elejéről származó parasztházban. A múzeum a többszöri próbálkozás ellenére sem jött létre, a Csúrszínházról alig néhány háznyira viszont Szélyes Sándor rímfaragó, népdalénekes (meghalt Marosvásárhelyen 2006-ban) házát 2012-ben a család emlékházzá alakította át. Emellett a településen egy jelentősebb magángyűjtemény is található, ez azonban a nagyközönség számára nem hozzáférhető.

Nyárádszentbenedeken a településen működő kulturális egyesület 2002-ben megvásárolta a 19. században Toldalagi Zsigmond által, barokkos–klasszicista stílusban építtetett Toldalagi kastélyt. Ebben az épületben kapott helyet a szintén az egyesület által kezdeményezett gyűjtés során összegyűlt tárgyakat bemutató néprajzi múzeum is.

Nyárádszentimrén pedig Pollart Kelemen Margit hozott létre néprajzi múzeumot. A kiállítás a nyárádszentimrei hagyományos népviseletet, a szövés-fonás és egyéb hagyományos tevékenységek eszközeit, régi bútor-darabokat, szötteket és varrottásokat mutatja be, de emellett a kommunizmus korabeli iskolai életet is kiállítja. A kiállítás a hagyományos élet egy-egy mozzanatát beöltöztetett bábok segítségével szemlélteti.

Nyárádszentsimonban a Milvus Csoport Madártani és Természetvédelmi Egyesület, külföldi partnerszervezeteivel közösen 2006 folyamán

⁵ Mivel a településről a sajtóban közzétett felhívások ellenére sem gyűlt össze megfelelő számú és minőségű tárgy, a kiállítást az elmúlt években a Kallós Zoltán gyűjteményéből rendezték meg.

létesített egy nemzetközi pályázat keretében „élő” tájházat, ahol a hagyományos élet tárgyai mellett azok használati módjával is megismerkedhet az ide látogató. A tájház nagy udvarral rendelkezik: a ház mögötti területen található a szín, ahol régi mezőgazdasági eszközöket tárolnak, mellette a gazdasági udvar, bekerített kifutókban a vidék hagyományos állatfajtái és helyes tartásmódjuk látható. Felépítették a disznópaját, a mag- és takarmánytárolót, az istállót, tiszteletben tartva az építkezési hagyományokat. A mezőgazdasági eszközöket és az állatokat a környékbeli gazdák adományozták. A tájház az épület két szobájában, valamint a nyári konyhában a vidék parasztházainak lakáskultúráját, hagyományos használati eszközeit, kismesterségeit és népviseletét mutatja be. A múzeumnak otthont adó épület a vidékre jellemző hagyományos tornácos vályogház. A tájház a nyári időszakban kézműves foglalkozásoknak, termékbemutatóknak és hagyományörző táboroknak ad otthont.

Székelybőben – ahol mindössze 57 lakóház van, és ebből is csak 41-et laknak – a kultúrotthonban hozott létre néprajzi kiállítást a 2004-ben alapított Székelybőért Egyesület, mely a megmaradás és a hagyományörzés céljával alakult. A múzeumot 2008-ban, a falu első írásos említésének 675-ik évfordulójára rendezett ünnepség alkalmával nyitotta meg, azokból a tárgyakból, melyeket az év elején intézett felhívás nyomán a település lakói az egyesületnek adományoztak. A gyűjtés és a kiállítás megtervezésében a helybeliek Asztalos Enikő amatőr néprajzkutató segítségével támaszkodtak.

Vadasdon 2000-ben, a harmadik alkalommal megszervezett falutalálkozó alkalmával nyitottak meg néprajzi múzeumot, melyet az elemi iskola egyik üres termében helyezték el. A múzeumban a használaton kívül rekedt konyhai és gazdasági eszközöket, szőtteseket, fényképeket, a faluval, annak múltjával, családjával kapcsolatos iratokat tartalmaz. A múzeum szervezői: Labancz Gyula református lelkész és Székely Ferenc amatőr néprajzkutató.

Dicsőszentmártonban a Kis-Küküllő Alapítvány által az egykori zsinagóga épületében működtetett *Magyar Közösségi Házban*, a kihalófélben lévő mesterségeket, a kommunista iskolára emlékeztető sarkot és a népművészet tárgyi emlékeit bemutató kiállítás is található, emellett az épületben a hazatérő zsidók számára berendezett imasarok is található.

A Fehéregyházi Petőfi-múzeumot Haller Louise grófnő alapította 1897-ben. 1916-ban Petőfi-erekyéit elmenekítették a román hadsereg elől. 1918-ban a

múzeumot megszüntették, 1940 és 1944 között az ünneplést is tiltották. 1945. július 29-én pedig nagyszabású ünnepségek csúcspontjaként nyitották meg ismét, melyen a román kormány tagjai is képviseltették magukat. 1990-tól a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet működteti, mely a Petőfi-kultusz ápolása érdekében jött létre. A rusztikus stílusban épült emlékház három termében a korszakot bemutató és a költő életével kapcsolatos tárgyakat és dokumentumokat, valamint a fehéregyházi csata makettje látható (l. Máthé, 1999: 119, 175).

Hármasfaluban Madaras Sándor idegsebész vásárolt meg egy hagyományos parasztházat. A megye minden tájáról gyűjtött hatalmas néprajzi gyűjteményének egyik része itt van elhelyezve. A gyűjtemény nem kiállítás céljával készült, de az anyagból több székelyföldi múzeum rendezett időszakos kiállítást.

Havadtón Donáth István helyi vállalkozó és tanítónő feleség kezdeményezésére, dr. Kinda István, havadtói származású néprajzkutató, muzeológus irányításával rendeztek be néprajzi múzeumot 2010-ben az iskola egyik üresen álló termében. A gyűjtemény nagyobb részét 34 helybéli személy adományozta a múzeumnak, további tíz személy pedig meghatározatlan időre kölcsönözött tárgyakat a múzeumnak. A hagyományos paraszti kultúra tárgyai mellett (népviselet, a paraszti konyha és szobabelső berendezései, a gyapjúfeldolgozás eszközei, a kelengyés láda, kávas kasza, kacor, sok korabeli fénykép stb.), a múzeumban találunk iskolatörténeti (iskolai naplók, egykori iskolai csengettyű stb.) és hadtörténeti anyagot is.⁶ Emellett a múzeum a havadtói születésű Metz Albertnek, a marosvásárhelyi zeneiskola és a filharmónia alapítójának is emléket állít.

Az 1999-ben alapított kibédi tájház a falu híres szülöttjének, a zenetudós és néprajzkutató Seprődi János nevét viseli. A tájház a helyi népi kultúra mellett a falu másik híres szülöttjének, a népdalénekes Madaras Gábornak is emléket állít az egyik szobában.

Kiskenden Rűsz Fogarasi Károly, a helyi EMKE elnöke és híres versmondó feleségével 1995-ben alapított néprajzi múzeumot az egykori tanítói lakásban. A múzeomalapítást az a felismerés serkentette, hogy a hagyományos világ tárgyai elképesztő gyorsasággal kopnak ki a használatból és tűnnek el a faluból a műkincskereskedőknek köszönhetően. Ezt a folyamatot szerette volna megállítani/ellensúlyozni a házaspár. A gyűj-

⁶ A kiállítás egyik érdekessége éppen egy, a II. világháborúban harcolt havadtói ezredről készült fényképalbum.

temény régi kendi bútorokat (szalmazsákos ágyat szőrlepedővel, bölcst, sifonért, üveges szekrényt, asztalt, széket, karos padot és fali tékát) népi szötteseket, konyhai eszközöket (pl. egy százéves, fából készült lakodalmi pityókatörő) és a gondosan megőrzött népviseleti darabokat tartalmaz). A múzeum mellett a – szintén a házaspár által alapított – népkönyvtár is itt működik. A látogatók nagy része iskolásokból áll, akiket tanáraik egy-egy magyar irodalomóra alkalmából hoznak el a múzeumba.

Küküllődombón 2005-ben hozott létre saját költségén falumúzeumot a Magyarországon élő Finta József az Alszeg egyik hagyományos parasztházában, melyet nagyszüleitől örökölt. A cseréptető, szoba-konyhás, kőboltozatú pinceteres épület 1890 körül épült. A múzeum alapítója a felújítás során megőrizte a ház eredeti formáját, színeit, a szobák mennyezetgerendázatát, egy eltűnt kor varázsát idézte vissza. A tájházban kiállított néprajzi tárgyak jelentős részét a helyi lakosok adományozták a múzeum számára.

A Dicsőszentmártontól kilenc kilométerre lévő Küküllőpócsfalván 2001-ben rendezett be tájházat Doszlopi Lidia Naomi marosvásárhelyi vállalkozó. A múzeumnak helyet adó ház 1869-ben épült, hagyományos elő- és oldaltornácós talpas vályogház, belül kazettás famennyezettel, három egymás után következő helységgel (tisztaszoba, konyha, hátsóház). A házat kizárólag régi bútorokkal rendezték be. A tisztaszoba berendezése a vetett ágy szalmazsákkal, korabeli ruhásszekrényvel és bölcsoval. A konyhában található a hálópad, a tásas, a kredenc, a háromfiókos kaszten, valamint a hagyományos fali téka, ahol a Bibliát és a pálinkát tartották. A hátsóházban található a sütökemence, a kredenc és a vizespad (Doszlopi 2013: 48).

Magyarózdron 1991-ben avatták fel a Horváth István emlékházat, mely a költő lánya, Horváth Arany, áldozatos munkájának köszönhetően megmaradt eredeti formájában, így nem csak az írónak állít emléket, hanem a kornak és egy társadalmi osztálynak is, hűen tükrözve, hogy milyen volt a korabeli parasztházak berendezése.

Magyarsároson 1999-ben alapított múzeumot Nagy Endre lelkipásztor az unitárius templom mögött található egykori kántorlakás épületében. 2006-ban Tóth Katalin tanítónő és Kozma Erika tiszteletes asszony asszonytársaival a múzeum anyagát felújította a múzeum pedig felvette a falu szülöttjének, Bandi Dezsőnek nevét. A gyűjtemény hagyományos bútorokat, szötteseket, edényeket, ládákat, népviseleti darabokat és régi könyveket is tartalmaz.

Makfalván Dózsa Dániel marosszéki alkirálybíró és országgyűlési képvisel udvarházában található tekintélyes néprajzi gyűjtemény mely ma Fülöp Dénes tanár nevét viseli. A múzeumot 1972-ben Fülöp Dénes alapította. Alapításakor az egyik szobában a névadónak állított emléket a közösség, a másikban a makfalvi fazekasság múltbeli emlékei kerültek bemutatásra. A község központjában található Dósa kúriát a múzeum két évvel később kapta meg, ahol a megyei szervek segítségével a négy szobában 5 részleget rendeztek be: kerámia részleg, háztartási felszerelések, mezőgazdasági szerszámok, népművészek alkotásai és egy állandó képtár. A múzeum tárgyállománya az 1989-es rendszerváltást követően is tovább gyarapodott, ami azt jelzi, hogy a falubeliek megbecsülik, magukénak érzik azt. A múzeum több turisztikai útvonalakat népszerűsítő internetes oldalon fel van tüntetve, a község honlapján pedig részletes leírás olvasható róla.

Székelyvéckén a Marosvásárhelyen élő Fekete Pál képzőművész vásárolt meg és varázsolt újjá egy régi parasztházat, melyben néprajzi múzeumot rendezett be. A múzeum udvara az elmúlt években több a hagyományápolás és az épített örökség megóvásának fontosságát hangsúlyozó kulturális rendezvénynek adott otthont.

Emellett az elmúlt évtizedben néhány olyan múzeumalapítási terv is született, melyeket még nem sikerült megvalósítani. Szentgericén Szócs Mihály falugondnok, a backamadarasi példán felbuzdulva szeretne falumúzeumot és könyvtárat alapítani a helyi művelődési házba. Héderfáján az egykori Barabási kastélyban szeretne borpincét és falumúzeumot létesíteni az a magyarországi vállalkozó, aki a kastély romos épületét megvásárolta. A református lelkész pedig a kántori lakásban szeretne falumúzeumot alapítani. Mezőbodonban és Bárdoson jövőre készül a helyi tanács néprajzi múzeumot alapítani, Erdőszentgyörgyön pedig a Rédhely kastélyban szeretnének emlékszobát és falumúzeumot berendezni a felújítást követően.⁷

⁷ 1. <http://www.hhrf.org/nepujtag/12feb/12nuo217t.htm>

A gyűjtemények típusai

Az általunk azonosított gyűjtemények közül négy gyűjtemény esetében (Jobbágytelke, Marosvécs, Magyaró és Nyárádszentsimon) használják a *tájház* elnevezést, emellett további négy gyűjtemény (Kibéd, Küküllőpócsfalva, Küküllődombó és Székelyvécke) szintén tájház jelleggel bír. Ezek kivétel nélkül újabb alapítású gyűjtemények, a 2000-es évek táján, vagy azt követően jöttek létre. A gyűjtemények egy másik jelentős része *falumúzeum*, azaz olyan létesítmény, mely néprajzi és helytörténeti anyagot egyaránt tartalmaz. Ezek legtöbb esetben nem egykori parasztházban, hanem funkciótalanra vált egyházi (tanítói vagy kántori lakás) vagy iskolai épületekben esetleg alapítványi pénzen vásárolt egyéb épületben (udvarház, kúria) működnek.

A felkutatott múzeumok között három *irodalmi emlékház* található (Horváth István–Magyarózd, Kemény János–Marosvécs, Petőfi Sándor–Fehéregyháza), emellett emlékházat szenteltek Széllyes Sándor népdalénekesnek (Mikháza) és Balla Antal népművelőnek (Jobbágytelke), illetve emlékszobát rendeztek be Madaras Gábor (Kibéd) emlékére.

Főleg az 1960-as évek végétől több településen alapítottak az iskolák mellett – didaktikai céllal – *néprajzi szobát*. Így Andrásytelepen Szekeres Adél 1972-ben, mely 1992-ig működött, Nagyernyében és Sáromberkén (itt a művelődési házban), melyek az 1960-as években alakultak, de az 1980-as évekre a gyűjteményeket már teljesen széthordták, Marosvásárhelyen Asztalos Enikő az 1. Számú Általános Iskolában, melyről az utolsó adatok 1999-ből vannak, valamint Gegesen, ahol 2012-ben jött létre hasonló jellegű gyűjtemény.

Az általam azonosított múzeumok elég jelentős része magánkezdeményezés, ám ez a legtöbb esetben egyházi, iskolai, községi vagy valamilyen alapítványi támogatást élvez. Néhány esetben azonban ezek a kezdeményezések minden külső támogatás nélkül jönnek létre, működnek. Ezek egy része látogatható, és a fentebb jelzett típusok valamelyikébe (legtöbbjük a tájházak közé) is besorolható. Ilyen a magyarói, a küküllőpócsfalvi, küküllődombói és székelyvéckei gyűjtemény. Alapítóik között vállalkozókat, építészeket és képzőművészeket találunk. A *magángyűjtemények* egy másik része szintén látogatható, ezek a tulajdonos lakóházának vagy a portához tartozó melléképületek egy-két szobájára szorítkoznak. Ilyen a mikházi, a nyárádszentimrei vagy a mezőfelei gyűjtemény. És végül szá-

molnunk kell néhány olyan magángyűjteménnyel is, mely ugyan nem látogatható, de darabjaiból már több alkalommal szerveztek kiállításokat különböző székelyföldi múzeumokban. Ezek közül a legimpozánsabb Madaras Sándor idegsebész gyűjteménye.

A gyűjtemények egy kis része *élő múzeum*,⁸ ami arra utal, hogy a múzeum falain belül rendszeresen hagyományőrző tevékenységek zajlanak. A Milvus csoport által Nyárádszentsimonon működtetett tájház esetén ez még azt is jelenti, hogy a tárgyak mellett a hagyományos gazdálkodás állatait és helyes tartásuk módját is bemutatják.

Alapítók és intézmények

A falusi környezetben alapított múzeumok elsősorban a helyi értelmiségiek kezdeményezésére jöttek létre. Az általam összeírt múzeumok és néprajzi gyűjtemények esetében 10 esetben tanítók, tanárok, 6 esetben lelkészek, három–három esetben orvosok és vállalkozók, 2 esetben néprajzkutatók voltak az alapítók között. Emellett előfordul az alapítók között színész, építészmérnök, koreográfus, népnevelő, falufelölős és környezetvédelmi szakember is. Emellett több esetben alapítványi vagy egyesületi kezdeményezéssel is számolhatunk.

A gyűjtemények 8 esetben az iskola egy-egy termében, 7 esetben egyházi tulajdonban lévő épületben, 2 esetben a művelődési otthonban, 2 esetben a tanács tulajdonát képező épületben, 7 esetben alapítványi/egyesületi tulajdonban lévő épületben, 7 esetben pedig magántulajdonban lévő parasztházban vagy annak egy részében vannak elhelyezve.

A múzeumalapítások korszakai Maros megyében

Maros megyében három nagyobb múzeumalapítási hullám látszik körvonalazódni: az első az 1960-as évek végétől az 1989-es rendszerváltási tart és főleg az említett korszak első évtizede számít aktív időszaknak. Ebből a korszakból az adatbázisunkban 5 múzeum található. Az 1960-as évek

⁸ Az intézményt működtetők által használt, émikus fogalom.

végétől kezdődően a helyi tanítók és tanárok sorra hoztak létre kisebb-nagyobb néprajzi gyűjteményeket az iskolák és a művelődési házak egy-egy üresen álló termében. Ezeknek a gyűjteményeknek az anyaga azonban mára a legtöbb helyen megsemmisült, vagy pedig elfekvőben van. Ennek ellenére ezek a jobbára iskolamúzeumoknak számító korai kezdeményezések jelentős mértékben meghatározták az 1989-es rendszerváltozást követő évek múzeumalapítási törekvéseit. A második az 1990-es éveket foglalja magában, ebből az időszakból szintén 5 múzeumot azonosítottunk. Végül a harmadik korszak a 2000-es évvel veszi kezdetét. Ebben a periódusban mintegy 20 múzeum létesült. Az 1989-es rendszerváltást követő időszakban a múzeumalapításokra a helyi közösség által szervezett nagy közösségi események (falutalálkozó, búcsú stb.) alkalmával került sor. Néhány esetben nem sikerült találni a múzeum alapításának időpontjára vonatkozó információt.

Minták, modellek, impulzusok

Az 1950-es évek közepén hozták létre országszerte a *Népi Alkotások Háza* néven ismert intézményhálózatot, melynek feladata a hagyományos kultúra megőrzése és éltetése mellett annak felügyelete volt. Ugyancsak ebben az időszakban jött létre az az országos rendezvényhálózat (*Megéneklünk Románia*), melyben az egyes településeken működő hagyományőrző csoportok, amatőr színjátszó társulatok, kórusok stb. egymással versenyre kelve hirdették szűkebb hazájuk hagyományait. Az első gyűjtemények végső soron ezeknek a rendezvényeknek a kelléktárát képezték, ezek bővültek ki és alakultak át néprajzi gyűjteményekké, melyeknek a művelődési otthon valamelyik terme adott otthont.

Az iskolai önképzőkörök hálózata az úgynevezett *olvasás* időszakában (a magyarországi és főleg a prágai eseményeket követően) bontakozott ki. Ezeken az önképzőkörökön számos irodalom és történelem szakos tanár tartott a népi kultúrával kapcsolatos előadásokat és diákjait népművészeti alkotások gyűjtésére serkentette. Az egyes gyűjtések során összegyűlt anyagot aztán iskolai múzeummá alakították.

Ezek a gyűjtemények kis számban éltek túl kezdeményezőiket és maradtak ránk a 21. században, viszont vitathatatlan, hogy a közösség emlé-

kezetében megmaradtak, és ezek képezték az első impulzust az 1989-es változásokat követően elindult újabb múzeumalapítási törekvésekhez.

1989-et követően, főleg miután a magyarországi tévétársaságok adása- it is sugárzó kábeltévé-szolgáltatás Románia falvaiban is elterjedt, felerősödött a hagyományápolás eszméjének a média által közvetített hatása. Az egyes hagyományörző műsorokban bemutatott kezdeményezések (jó példák) az erdélyi (maroszszéki) hagyományápoló tevékenységekre is serkentően hatottak. Szintén impulzív hatása volt a szomszédos vagy azonos kistérséghez tartozó települések múzeumalapító kezdeményezései, melyek szintén a média közvetítésével terjedtek.

A 21. században ezeknek a törekvéseknek a háttérben turisztikai és gazdasági szempontok is meghúzódnak. Nem véletlen, hogy a frissen alapított tájházakat elsősorban vállalkozók hozták létre. A különböző (agro) turisztikai pályázati kiírásokat népszerűsítő anyagok hatására azonban nemcsak a vállalkozói réteg, hanem a helyi önkormányzat, és az értelmi-ségi réteg is egyre gyakrabban kapcsolja össze a múzeumalapítás és a turizmus fejlesztésének gondolatát.

És végül: a rendszerváltást követő időszakban egy-egy faluünnepség alkalmával gyakran rendeztek időszakos kiállításokat a helyi hagyományos kultúra emléktárgyaiból. A kiállítások alkalmával összegyűlt táruk nagy száma, valamint fogadtatásuk néhány esetben arra sarkallta a helyi elitet, hogy ezt állandó gyűjtemény formájába a nagyközönség számára folyamatosan elérhetővé tegye.

Használat: kontextus és funkció

Ezek a múzeumok alapvetően három szándék mentén jöttek létre és kerültek használatba. Ezek az oktatás szándéka, a turizmus fellendítése, azaz gazdasági szándék, a harmadik pedig – ami szerintem a legfontosabb – az identitás megerősítésének, a helyi történelem megszerkesztésének és felmutatásának a szándéka. Ennek megfelelően a múzeumok alapítására is rendszerint olyan gazdasági–kulturális szerkezetek és személyek köré szerveződnek, akik e három szándék megvalósulása érdekében munkálkodnak.

Átadásukra/megnyitásukra olyan körülmények között kerül sor, amikor az illető település amúgy is valamilyen történelmi fordulópontra ünnepeket. Használatukra ezt követően is elsősorban ünnepek (falunap, búcsú,

fesztivál, tánc tábor, különböző találkozók) alkalmával válik intenzívebbé. Vajdaszentiványon vagy Jobbágyfalván például az elmúlt évtizedben évente tánc táborot szerveznek, melynek alkalmával a táborba érkezők szervezett csoportokban látogatják meg a településen található múzeumokat. Marossárpatakon az évente szervezett falunapok, a huszárbál és a nótaestek alkalmával is ellátogatnak a résztvevők a múzeumba. Ekkor nemcsak a településre érkező idegenek, vagy a településről elszármazott személyek tekintik meg a kiállításokat, hanem azok is, akik a településen élnek, és a gyűjteményt már ezt megelőzően is látták, a kiállítást ismerik. Éppen ezért ezt a fajta múzeumlátogatási habitust olyan rítusként értelmezhetjük, melynek keretében az egyén találkozik saját és ősei múltjával. Ez a találkozás nemcsak identitástudatát, de a haladásba, és a jövőbe vetett hitét is megerősíti.

Több múzeumban kerül sor évi rendszerességgel kézműves alkotótáborok, mesemondó versenyek és egyéb hagyományápoló rendezvények szervezésére. Ezekben az esetekben a múzeum egyfajta színpadként, háttérként szolgál az itt zajló események számára, kontextualizálja és kanalizálja ezeknek a cselekvéseknek a jelentését. Más esetben ezek a múzeumok a művelődési házak szerepét veszik át, ahol a fent említett eseménytípusok mellett könyvbemutatókra, ismeretterjesztő előadásokra, képzésekre is sor kerül.

A legtöbb falumúzeumot legrendszeresebben a helyi és a környékbeli iskolák diákjai látogatják. Az iskolai oktatás keretében mind az általános iskolában, mind a középiskolában a hagyományos népi kultúrával kapcsolatos fogalmak és ismeretek elsajátítását előírja az oktatási szabályzat. Sőt, az elmúlt évtized során sikerült elérni, hogy a népi kultúra a magyarságtörténet mellett bekerült a szabadon választható tantárgyak sorába. Ezért a tanárok jelentős része igyekszik, hogy évente legalább egy alkalommal elvigye a tanulókat a településen található, vagy a hozzá legközelebb eső néprajzi múzeumba. Sőt, a nagyobb elismerésnek örvendő falumúzeumokat még a városi iskolák diákja is rendszeresen meglátogatják. Ebben a kontextusban a múzeum az emlékezés és még inkább a megismerés és az (újra)tanulás tereként működik.

Végül a látogatók egy másik része turista, aki leggyakrabban szervezett, csoportos kirándulás keretében kerül kapcsolatba útja során egy vagy több falumúzeummal, de akadnak olyanok is, akik a véletlennek köszönhetően látogatják meg az egyik vagy másik ilyen gyűjteményt. Ez

egyik oldalon a gazdasági tevékenységek diverzifikálódásának, a helyi gazdaság fellendülésének vélt vagy valós lehetőségét jelenti, a másik oldalon viszont, a turisták szempontjából a nosztalgia és az egzotikum megtapasztalásának lehetőségét jelenti. A helytörténeti múzeum – mondja Ebli Gábor – a turisták kedvenc célpontja ahol a nemzeti pátosz és a veretes egyetemes történelem nyomasztó súlya nélkül tehet a látogató időutazást egy-egy szűkebb közösség, a mindennapi emberek világába (Ebli 2009: 38.).

A fentebb említett szándékoknak megfelelően a helyi néprajzi gyűjtemények önmegjelenítő és kommunikációs stratégiái is jelentős eltéréseket mutatnak. Azoknak a múzeumoknak a vezetői- alapítói, melyek a múzeumokat a helyi identitás sarokköveinek tekintik, magukat pedig egyfajta messiási szerepet tulajdonítanak arra törekednek, hogy az általuk működtetett múzeumokról a lehető leggyakrabban jelenjenek meg tudósítások a helyi és a megyei napi sajtóban vagy az online médiában. Néhány esetben addig mennek, hogy a múzeumnak saját honlapot is létrehoznak, ilyen például a jobbágytelki Balla Antal tájház esete. Azok viszont, amelyek a helyi identitás építése mellett a vidéki turizmus fellendítését is célul tűzik ki maguk elé, arra is gondot fordítanak, hogy az általuk alapított/működtetett múzeumok a turisták számára készült honlapokon és útikalauzokban is jelen legyen.

A szakmai szempontok érvényesítése terén azonban a legtöbb múzeum komoly hiányosságokat mutat. Az egyik legszembetűnőbb a gyűjtemények leltárának szinte teljes hiánya. Még azok a múzeumok is (pl. Backamadaras, Marossárpatak), melyek rendelkeznek a tárgyak egyfajta lajstromával, csupán a tárgyak nevének és számának, ritkábban a tulajdonos nevének rögzítésére korlátozódnak. Ez a hiányosság végső soron a gyűjtési technikákból is adódik. A gyűjtések legtöbb esetben úgy zajlottak, ahogy erről a vajdaszentiványi múzeum egyik alapítója, Nagy Erika mesélte: *amikor hazaköltöztem Vajdaszentiványra, kértek, segítsek egy, az alsó iskolában létesítendő néprajzi kiállítás berendezésében. Szekérre ülve jártuk a falut. Kértük, gyűjtöttük a különböző bútordarabokat, kézimunkákat, régi edényeket, szövőeszközöket. Egyesek firtatták ugyan, miért van rájuk szükség, de megnyugtattuk őket, hogy visszaadjuk... Akadt közöttük olyan is, aki a múzeumnak adományozta a tárgyakat. Mondván, itt jobb helyen vannak, mint otthon a padláson.* Vagyis a gyűjtések rövid idő alatt nagy mennyiségű tárgyat halmoztak fel, ami nem tette lehetővé, hogy a gyűjtéssel párhuzamosan a leltározás is a

megfelelő ütemben haladjon. Másrészt meg egy következő problémára is rámutat: a gyűjtés során nem érvényesült a szelekció elve. Minden, amit a múzeumnak adományoztak be is került a múzeumba, ezért a kiállítások túlzásfolttá váltak, a legtöbb esetben inkább raktárra (látványraktár) emlékeztetnek. Ez a technika ugyanakkor rányomta a bélyegét a kiállítások tematikájára is. Ugyanis egyes tárgytipusok – mint például a szövés-fonás eszközei aránytalanul nagyobb számban jelennek meg a kiállításokban, míg mások szinte teljesen hiányoznak. A presztízzsel rendelkező régi bútorok vagy mázas cserépedények például elenyésző számban fordulnak elő. A kiállítás-technikák terén egy másik sajátosság is szembeötlő: ezek a múzeumok minimális segédlettel dolgoznak. A kiállításokban szinte alig fordulnak elő tárlók vagy szöveges útmutatók, saját készítésű bábokat viszont már többen alkalmaznak.

A múzeumok nem rendelkeznek önálló személyzettel, ezért nyitva tartásuk is rendszertelen, főleg felkérésre nyitják ki a látogatók előtt.

Összegzés

Míg korábban ezek az intézmények összegyűjtötték és tárolták, őrizték a múlt emlékeit, addig az utóbbi időben egyre inkább a használat kerül előtérbe: a közösség használatba veszi a múzeumokat, a múzeum a nyilvános tér kiemelt pontjává válik, szakralizálódik. Olyan helyet jelent, ahol a múlt kultivációjának bizonyos mentalitásformái válnak láthatóvá.

Ilyen értelemben a falumúzeum a maga fizikai jelenlétével a múlt tudatos használatának, birtokbavételének, illetve a múlttal való együttélés tudatosításának legszembetűnőbb köztéri jele lesz, mely a helyi identitás alakításában vállalnak szerepet. A múzeum falai között kiállított tárgyak nem csupán egy letűnt korszak porosodó tárgyi emlékeit jelenti, hanem a haladásba, a jobb jövőbe vett hit fenntartásának és kommunikálásának tárgyi kellékei is egyben. Nemcsak az van beléjük kódolva, hogy honnan jöttünk (ez tompítja a gyökértelesség-érzetet), hanem az is, hogy mit hagytunk magunk mögött. Ez utóbbi viszont a jelen perspektívájából egyre inkább a fejlődés dinamikáját teszi láthatóvá.

A falumúzeum létrehozása végső soron a hagyományörzés egyik jelenkori formájaként értelmezhető, mely abban különbözik a többi hagyományörző tevékenységtől, hogy míg az utóbbiak az időhöz, egy-egy

eseményhez (fesztivál), addig ez előbbi a térhez kapcsolódik szorosabban. Míg az utóbbiak szállíthatóak, elvihetők a település határain túlra is, ennek elsősorban a település terén belül képzelhető el használatba vétele.

Mivel azok az öltözködésbeli, gazdálkodásbeli, háztartásbeli stb. hagyományok, melyeket ezek a múzeumok a használati tárgyakon keresztül megmutatnak már nem élnek, múzeumi megjelenítésük végző soron a helyi hagyományok örökségesítésének eszközévé válnak, ahol az organikus hagyományok helyett azok organizált változata tekinthető meg.

Ezek a múzeumok elsősorban a helyi közösség felé fordulnak, helyi igények hozták létre az helyi igényeket elégítenek ki. Területként olyan megemlékezési szertartások helyeivé válnak, ahol a nemzeti és regionális identitás kommunikálására valamint a közösség összetartozásának szimbolikus megerősítésére kerül sor. Egyfajta *poszt-múzeum*oknak kell őket tekintenünk, melyek esetében a tárgyak használata fontosabb a kiállítási- és gyűjtési technikák szakszerűségénél.

A múzeumok nemcsak a helyi kultúra szekularizált templomai/szentélyei,⁹ hanem maguk is előszeretettel húzódnak a templomok, szakrális központok közvetlen közelébe, a szent térbe, a központba. Ugyanakkor a múzeumok többsége egy-egy intézmény védőszárnya alatt működnek, ezért nem csoda, ha ezek ideológiájából át is vesznek egy-egy keveset.

A múzeum az emlékek tárháza, emlékezési alakzat. Kérdés tehát, hogy kié ez az emlék? Ki emlékezik meg és kiről hogyan emlékezik meg? Mivel ezek a múzeumok túlnyomó részt a helyi értelmiségi törekvései és elképzelései mentén jönnek létre, legalább annyira szólnak arról, hogy miként látja a népi kultúrát a helyi értelmiségi, mint arról, hogy milyen volt egy-egy település életvilága a 19. század végétől a 20. század ötvenes éveikig. Másrészt viszont a múzeumok már önmagukban is 100 évvel ezelőtt felállított szempontok szerint szűrik a népi kultúráról alkotott képüket (Ebli 2009: 18.). Ugyanakkor a kiállításokat más szempontok is korlátozzák. A múzeumokba ugyanis az kerül be, ami az illető településen még megtalálható, és amitől hajlandóak a közösség tagjai megválni. Azaz a kiállítás anyaga egy bizonyos értékhatár alatt lévő kulturális javakat tud megmutatni, illetve azokat, melyek még a közelmúltig valamilyen fokú használatban voltak. Ezzel is magyarázható, hogy a kenderfeldolgozás és

⁹ Ez azt jelenti, hogy a tárgyak felől az őrző szentély, a közönség részére pedig a programok helyszíne lett a múzeum (Ebli 2009: 52–53).

a szövés-fonás eszközei nagyobb számban található meg, mint a többi hagyományos termelőeszközök (pl. faeke, cséphadaró stb.).

És akkor záró gondolatként egy utolsó kérdés: mit nem képes megőrizni ez a fajta múzeum? A falusi munka nehéz voltát, valamint azt a küzdelmet és szenvedést, amit a parasztság a létfenntartásért folytatott. A kiállított tárgyak valamint a tiszta takaros lakásbelső nemcsak nosztalgiát ébreszt, de el is fedi az élet nehézségeit. A fiatal generációk, akiket tanítók, tanáraik visznek el egy-egy ilyen létesítményt meglátogatni éppen attól az élménytől vannak elzárva, valójában azért viszonyulnak ambivalens módon ezekhez a gyűjteményekhez, mert – korukból adódóan – nem fűzi őket nosztalgia az itt látható tárgyakhoz, viszont nem is tudják átérezni az autentikus falusi életet. Pedig a múzeum kollektív pszichoterápia eszköze lehet: egy közösség szembenézési kísérlete a lakosság fájó sorsával mely csoportterápiás élményt biztosít (Ebli 2009: 268–270).

Szakirodalom

APPADURAI, Arjun

2001 A lokalitás teremtése. *Regio* 12. (3) 3–31.

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest

ASZTALOS Enikő

1998 *Szép szivárvány koszorúzza az eget. Népelet Székelykakasdon*, Státus Kiadó, Csíkszereda

BAUSINGER, Hermann

1995 *Népi kultúra a technika korszakában*. Osiris–Századvég Kiadó, Budapest

DOSZLOP Lidia Naomi

2013 Kis-Küküllő menti Hagyományörző Ház. In: Bereczki Ibolya (szerk.): *Erdélyi tájházak és néprajzi gyűjtemények*. Magyarországi Tájházak Szövetsége–Krizsa János Néprajzi Társaság, Noszvaj, 48–49.

EBLI Gábor

2009 *Antropológizált múzeum*. Typotex Kiadó, Budapest

FEJŐS Zoltán

2003 *Tárgy-fordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest

2005 Néprajz, antropológia – kulturális örökség és az emlékezet kategóriái.
Iskolakultúra. (3) 41–48.

FEKETE Ilona

2005 Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet,
perspektívák, vélemények. *Világosság* XLVI. (6) 101–116.

FRAZON Zsófia

2010 Szellemi kulturális örökségünk: miről gondoljuk, hogy az, és mi-
ről nem? *Magyar Múzeumok*. http://www.magyarmuzeumok.hu/tema/144_szellemi_kulturalis_oroksegunk_mirol_gondoljuk_hogy_az_es_mirol_nem (utolsó ellenőrzés: 2013. január 15.)

GAZDA Klára

2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány*. Kriza János Néprajzi Társaság–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár

GYÖRGY Péter – KISS Barbara – MONOK István (szerk.)

2005 *Kulturális örökség – társadalmi képzelet*. Akadémiai Kiadó, Budapest

HARTOG Francois

2006 *A történetiség rendjei. Prezentizmus és időtapasztalat*. L Harmattan–Atelier, Budapest

HUSZ Mária

2006 A kulturális örökség társadalmi dimenziói. *Tudás menedzsment* VII. (2) 61–67.

MÁTHÉ Attila

1999 *Fehéregyháza története*. Petöfi Sándor Művelődési Egyesület, Fehéregyháza

NÁZNÁN Anna

2012 Muzeul satului Roșiori. *Tradiții Mureșene*. Revistă anuală de etnografie și patrimoniu cultural. 33–35.

NORA, Pierre

2010 *Emlékezet és történelem között*. Napvilág Kiadó, Budapest

OTTO, Lene – PEDERSEN, Lykke

2004 Összegyűjteni önmagunkat. Élettörténetek és az emlékezés tárgyai. In: Fejős Zoltán – FRAZON Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény*. (Madok füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 28–39.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

2004 A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya. Örökség, hagyomány, néprajz. *Honismeret* XXXII. (2) 1–11.

SONKOLY Gábor

2005 Örökség és történelem: az emlékezet technikái. *Iskolakultúra*. (3) 16–22.

2009 Léptékváltás a kulturális örökség kezelésében. *Tabula* 12. (2) 199–209.

TOTH G. Péter

2009 Helytörténet – lokális történet és „emlékgép”. A helytörténeti múzeum mint a lokális emlékezet helye. *Néprajzi Értesítő* XC. 9–37.

TÓTH Mária Orsolya

2012 Falumúzeum. Andrásytelep kettős próbálkozásáról. *Művelődés* LXV. (12) 13–22.

Folosirea contemporană a caselor muzee, muzeelor și colecțiilor sătești din județul Mureș

Articolul încearcă să prezinte muzeele sătești și colecțiile istorice locale în localitățile locuite majoritar de maghiari din județul Mureș, oferind o imagine cuprinzătoare despre distribuția acestor muzee pe microregiuni și despre condiția actuală a acestora. Totodată, prezintă informații despre influența lor asupra comunității și nu în ultimul rând despre relația populației maghiare din mediul rural cu trecutul și tradițiile sale, tehnicile de autoreprezentare și identificare, cu date despre istoria mentalității. Avem astfel în vizor atât obiectele culturii populare și colecțiile care-i găzduiesc, cât și folosirea locală a acestora. Analizăm modul în care aceste instituții participă în păstrarea moștenirii locale și în teaurizarea acestuia. Cum devin parte a industriei patrimonizării și locuri de depozitare a memoriei și a moștenirii culturale. Ce alte forme de rituri comemorative creează, sau la care participă. Pe lângă descrierea proceselor de înființare, a structurii colecțiilor, definirea statusului colecțiilor, vom contura funcțiile, modul de utilizare și habitusurile utilizatorilor. Adică, analizăm imaginea ce este păstrată despre cultura populară a comunității maghiare din județul Mureș prin aceste muzee sătești și colecții etnografice, precum și ce rol au aceste colecții în procesul de construire a comunității locale.

Contemporary Uses of Home Museums, Local Museums and Ethnographic Collections in Mureş County

The study presents the home museums, local museums and ethnographic collections established in Mureş County, especially in the regions populated by the Hungarian ethnic group, offering a comprehensive image about the status of museums and collections functioning in the rural areas, and about the micro regional distribution of these museums. Moreover, it informs about the functioning of local museums and collections and about their influences on local society, in the long run offers information about the relations between Hungarian people – living in rural Romania in the 20th century – and their traditions, self-representative and identification techniques and presents their history of mentality. Through the analysis I've tried to observe the mood and the local usage of objects from popular culture, and local collections which store them. I've studied how these institutions played a role in preserving and creating local heritage. How they become the part of local heritage-industry and memorial houses of cultural heritage. What kind of commemorative rites they generate or participate in. Besides the process of formation, the structure and status of the collections, I've watched the functions and usage of collections and the different habits of their users. It is as much as saying that what kind of picture is presented about the culture of Hungarians of Mureş County through the local museums and collections, and what is the role of them in the process of community building.

Képek

1. Kibéd (Forrás: <http://madarasvendeghaz.hu/Pages/Kibedrol.html>)

2. Andrásy telep (Náznán Anna felvétele)

3. Magyaró (Náznán Anna felvétele)

4. Magyaró (Náznán Anna felvétele)

5. Magyaró (Náznán Anna felvétele)

6. Marosvécs (Náznán Anna felvétele)

7. Marosvécs (Náznán Anna felvétele)

8. Balla Antal emlékház – Jobbágyfalva (Vajda András felvétele)

9. Sáromberke (Vajda András felvétele)

10. Sáromberke (Vajda András felvétele)

11. Marosárpatak (Vajda András felvétele)

12. Marosárpatak (Vajda András felvétele)

14. Backamadaras (Kiss Zsuzsanna felvétele)

15. Térkép (Készítette: Vajda Mária)